

Håndbok for Senterpartiets tillitsvalgte og folkevalgte i kommunen

- nær folk

Innhold

1. Innledning	s. 2
2. Oppgaver og ansvar for lokallaget	s. 3
Vedtekter	s. 3
Virksomhetsplan, organisering og økonomistyring	s. 5
Partifinansiering	s. 7
Godt samarbeid er nøkkelen	s. 8
Gjennomføring av årsmøte	s. 8
3. Ansvar og arbeidsfordeling for ulike verv i lokallagsstyret	s. 10
Verv i lokallagsstyret: Hvem gjør hva?	s. 11
Etiske retningslinjer i Senterpartiet	s. 14
Viktig om personvern	s. 15
4. Lokalpolitikk, kommunevalg og valgkamp	s. 16
Medlemmene bestemmer, og programmet er velgerkontrakten	s. 16
Medlemsmøter	s. 17
Forholdet mellom lokallagsstyret og kommunestyregruppa	s. 17
Nominasjonsprosess og programarbeid	s. 18
Lokallagsstyret i og etter valgkamp: valgkampleder, forhandlinger og konstituering	s.19
5. Planlegging av arbeidsåret	s. 20
Forventninger, arbeidsønsker og arbeidsformer	s. 20
6. Medlemsoppfølging	s. 21
Informasjon og innflytelse	s. 22
Sosialt fellesskap, verving og medlemspleie	s. 22
7. Digitale hjelpemidler	s. 24
Min side og Innsiden	s. 24
8. Senterpartiskolen	s. 24
9. Mediearbeid, nettsider, sosiale medier og grafisk profil	s. 26
Tradisjonelt mediearbeid	s. 26
Sosiale medier og nettsider	s. 27
Senterpartiets grafiske profil	s. 28
Kontaktinformasjon og lenker	s. 28
10. Tillegg: Mal for arbeidet i kommunestyregruppa	s. 29
Senterpartiets etiske retningslinjer	s. 32

1. Innledning

Lokallagene er Senterpartiets ansikt utad, nær folk i hele Norge. Som tillitsvalgt og folkevalgt bidrar du til at de viktigste tjenestene i samfunnet skal være tilgjengelige der folk bor. Det er du som vet hvorfor dette er viktig, og hvilke politiske løsninger som fremmer vekst og utvikling i din kommune. Som tillitsvalgt er du også nær medlemmene i organisasjonen gjennom kontakt, oppfølging og medlemstilbud. Derfor er lokallagene viktige for Senterpartiet, som en levende og spennende medlemsorganisasjon.

Målgruppa for denne håndboka er først og fremst tillitsvalgte og folkevalgte, men den kan gjerne leses av medlemmer og andre interesserte. Håndboka lister opp de viktige oppgavene i lokallaget, og hvilket ansvar styremedlemmer og folkevalgte har. Senterpartiet er en partipolitisk organisasjon, og lokallagene er grunnmuren i organisasjonen. Hvis vi skal nå de målene vi setter oss, må organisasjonsarbeid og politisk arbeid gå hånd i hånd. Derfor må samarbeidet mellom lokallagsstyret og kommunestyregruppa fungere godt med gjensidig informasjon, oppfølging og kommunikasjon gjennom hele perioden.

Vi håper håndboka vil være til hjelp og nytte. Takk for at du engasjerer deg i Senterpartiets organisasjon og politikk, og lykke til med arbeidet i lokallag og kommunestyregruppe!

Hilsen Senterpartiet

2. Oppgaver og ansvar for lokallagsstyret

Det er viktig at lokallagsstyret prioriterer de viktigste oppgavene, jobber målrettet og bruker tiden på de diskusjonene og sakene som er spennende, interessante og givende.

Lokallagsstyret er selve navet i det lokalpolitiske og organisatoriske arbeidet. Lokallagsstyret leder arbeidet i kommunen, og er et bindeledd mellom kommunestyregruppa og medlemmene. Lokallagsstyret er også kontakten til de andre organisasjonsnivåene i partiet. Selv om rammene for lokallagsstyret ligger i Senterpartiets vedtekter og retningslinjer, er det opp til styret selv å organisere arbeid og aktiviteter i eget lokallag.

I Senterpartiet har vi ikke for vane å styre ovenfra og nedover. I partiets verdigrunnlag heter det at Senterpartiet vil bygge samfunnet nedenfra. Vi vil arbeide for et samfunn der mennesker kan utvikle seg fritt. Samfunnskontrakten skal oppfylles av myndige mennesker som tar ansvar for eget liv, for fellesskapet og for naturen. Senterpartiets verdigrunnlag er den kristne og humanistiske kulturarven.

Derfor har vi tillit til at Senterpartiets dyktige tillitsvalgte og folkevalgte planlegger, utvikler og iverksetter Senterpartiets gode politiske løsninger nær folk. I håndboka skal vi forsøke å veilede lokallagsstyret, spesielt i de oppgavene som reguleres av vedtektene. I tillegg skal lokallagsårsmøtet vedta en virksomhetsplan, som sammen med vedtektene utgjør lokallagsstyrets viktigste verktøy i gjennomføring av oppgavene.

Vedtektene sier blant annet at:

- lokallaget består av alle medlemmer i en kommune
- en kommune kan ha flere lokallag
- styret har plikt til å bidra til å gjennomføre Senterungdommens og Senterkvinnenes aktiviteter i kommunen

Vedtekter

[Senterpartiets vedtekter](#) er vedtatt på landsmøtet, som er partiets høyeste organ. Dette regulerer noen av de viktigste oppgavene for Senterpartiet både på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. I vedtektene er det eget kapittel som omfatter lokallaget. Om lokallagsstyrets oppgaver sier vedtektene følgende:

§ 6. Lokallaget

6.1. Alle medlemmer i en kommune danner Senterpartiets lokallag, som ledes av et styre som er sammensatt slik: Leder, nestleder, studieleder, kasserer og minst ett styremedlem, lederen for Senterpartiets gruppe i kommunestyret og lederen eller vararepresentant i Senterungdommens lokallag. Hvor Senterungdommen ikke har lokallag, må det i styret velges representant for ungdommen. Begge kjønn skal være representert med minst 40 prosent. Lokallagsleder er lokallagets rettslige representant og underskriver på vegne av lokallaget i alle tilfeller der denne myndighet ikke er overdratt til andre.

6.2. Årsmøtet i lokallaget kan bestemme at det skal være flere lokallag innen en kommune. I slike tilfeller skal det velges et fellesstyre for partiarbeid i hele kommunen, jfr. punkt 6.7.

6.3. Lokallagets høyeste myndighet er årsmøtet, som holdes hvert år i løpet av januar. Ekstraordinært årsmøte kan holdes når styret anser det påkrevet, eller når 1/3 av medlemmene krever det. Ekstraordinært årsmøte må avholdes innen én måned etter at krav er fremsatt. Innkalling til årsmøte (både ordinært og ekstraordinært) skal sendes til alle medlemmer senest 14 dager før møtet.

6.4. Styrets oppgaver

6.4.1. Styret har ansvar for at Senterpartiets arbeid innen kommunen blir drevet så sterkt og effektivt som mulig. Lokallagets styre skal avholde møter jevnlig og ellers når lederen finner det nødvendig, når fylkeslaget/fylkesdelslaget eller hovedorganisasjonen ber om det, eller når minst to styremedlemmer krever det.

6.4.2. Lede medlemsrekrutteringen og sørge for at medlemsregisteret holdes oppdatert.

6.4.3. Ivareta partiets interesser i samsvar med vedtektene, program og de vedtak fylkeslaget/fylkesdelslaget og hovedorganisasjonen treffer.

6.4.4. Sørge for at fylkeslaget/fylkesdelslaget får de fastsatte meldinger om lagets virksomhet.

6.4.5. Sammenkalle medlemsmøter.

6.4.6. Før kommunevalg sørge for at det blir gjennomført en nominasjonsprosess innenfor de rammer som følger av partiets vedtekter og retningslinjer. Styret oppnevner nominasjonskomité og innkaller til medlemsmøte som vedtar valgliste. Dersom lokallaget overveier enten å stille felleliste med et annet parti, eller ikke å stille, skal fylkeslagets/fylkesdelslagets mening innhentes. Avgjørelsen om felleliste e.l. kan bare treffes av et godt bekjentgjort medlemsmøte. Styret må også sørge for at det i god dialog med medlemmene blir utarbeidet forslag til valgprogram. Styret oppnevner programkomité og innkaller til medlemsmøte som vedtar det endelige valgprogrammet.

6.4.7. Sammenkalle Senterpartiets gruppe i kommunestyret etter nyvalg og medvirke til at den blir konstituert med leder og nestleder. Ved forslag til offentlige verv skal begge kjønn være representert med minst 40 prosent. Ved forslag til bare én representant, bør partiet alltid ha forslag på to navn (en av hvert kjønn).

6.4.8. Medvirke til at det alltid er god kontakt og samarbeid mellom Senterpartiets representanter i kommunestyret og offentlige verv, og lokallagets medlemmer og tillitsvalgte, ved at det avholdes medlemsmøter regelmessig. Vedtak i medlemsmøtene er rådgivende for kommunestyregruppas behandling av saker i kommunestyret.

6.4.9. Bidra til å gjennomføre Senterungdommens og Senterkvinnenes aktiviteter i kommunen.

6.4.10. Utpeke valgkamplleder.

6.5. Arbeidsutvalg

I lokallag hvor en finner det formålstjenlig, velger styret et arbeidsutvalg.

6.6. Årsmøte

Styret forbereder og innkaller årsmøtet i lokallaget. Innkalling til årsmøte skal sendes til alle medlemmer senest 14 dager før møtet. Saker som skal opp på årsmøtet må være lokallagsstyret i hende senest 8 dager før møtet. Årsmøtet skal:

6.6.1. Behandle styrets melding om lagets virksomhet.

6.6.2. Behandle revidert regnskap for siste kalenderår.

6.6.3. Få melding om kommunestyregruppas virksomhet.

6.6.4. Bestemme hvor mange medlemmer en skal ha i styret. Det må være minst ett styremedlem utenom leder, nestleder, kasserer og studieleder.

6.6.5. Behandle styrets forslag til virksomhetsplan med budsjett.

6.6.6. Foreta følgende valg (pkt. 6.6.6.1 - 6.6.6.5. og 6.6.6.10. for 2 år):

6.6.6.1. Leder velges på første årsmøte etter valg.

6.6.6.2. Nestleder velges på de årsmøter hvor lederen ikke er på valg. Blir nestlederen valgt til leder, velges ny nestleder for ett år.

6.6.6.3. Studieleder velges på første årsmøte etter valg.

6.6.6.4. Kasserer velges på samme årsmøte som nestleder.

6.6.6.5. Ett eller så mange styremedlemmer årsmøtet har bestemt.

6.6.6.6. Vararepresentanter for styret i nummerorden.

6.6.6.7. Blant styrets medlemmer velges sekretær og senterkvinnekontakt. Der det ikke er eget lokallag for Senterungdommen, skal det også velges senterungdomskontakt.

6.6.6.8. Utsendinger til fylkeslagets/fylkesdelslagets årsmøte og nominasjonsmøte. Valg av utsendinger kan også gjøres på et medlemsmøte. I kommuner med flere lokallag er det fellesstyret (jfr. punkt 6.2.) eller et medlemsmøte for medlemmene i hele kommunen som velger utsendinger til årsmøte og nominasjonsmøte fra denne kommunen. Årsmøte i fylkeslaget/fylkesdelslaget fastsetter samlet antall valgte utsendinger fra lokallagene og fordeler disse basert på stemmetall ved siste stortingsvalg. Ved beregning skal forholdstall (oddetall) benyttes.

6.6.6.9. Valgkomite for neste årsmøte.

6.6.6.10. Revisorer.

Leder eller nestleder og halvparten av styremedlemmene velges første gang for ett år, slik at halvparten av hele styret går ut hvert år.

På noen punkter er vedtektene helt konkrete på hva som skal gjøres. På andre områder er det i større grad opp til lokallagene hvordan de løser oppgavene. Både vedtekter og retningslinjer kan leses her: www.senterpartiet.no. Hvis det er spørsmål til hvordan vedtekter og retningslinjer skal tolkes, ta kontakt med fylkeskontoret.

Virksomhetsplan, organisering og økonomistyring

Vedtektene sier at lokallagsårsmøtet skal behandle styrets forslag til virksomhetsplan med budsjett. Virksomhetsplanen bør si noe om hva som er de viktigste og prioriterte oppgavene for lokallaget i det kommende året innenfor områdene politikk og kommunikasjon. En god virksomhetsplan gir styret føringer for arbeidet. Samtidig får medlemmene en mulighet til å være med og gjøre prioriteringer for i året som kommer. Mens vedtektene lister opp oppgaver lokallagsstyret er pålagt å gjøre, uttrykker virksomhetsplanen hva lokallagets årsmøte ønsker at styret skal ta tak i.

Selv om denne delen av håndboka fokuserer på lokallagsstyrets oppgaver, betyr ikke det at styremedlemmene alene skal løse alle oppgavene. Styret står fritt i å engasjere andre personer i lokallaget til å bidra med å løse oppgavene. Men det er styret som har det overordnede ansvaret for alle oppgaver, både de som ligger i vedtektene og de oppgavene årsmøtet har vedtatt.

Dette er eksempel på en virksomhetsplan:

- Verve 15 nye medlemmer til lokallaget
- Skolere styret i organisasjon og ledelse gjennom studieringen «Det grønne hjulet»
- Gjennomføre studiering om politiske temaer
- Arrangere sommeravslutning for alle medlemmer i juni
- Sende månedlige leserinnlegg til lokalavisen
- Stå på stand på kjøpesenteret under den lokale festivaluka
- Være representert med full delegasjon på fylkespartiets årsmøte

Organisering

Alle lokallag har et lokallagsstyre, og noen lag har også et eget arbeidsutvalg. Lokallaget avgjør selv hvordan det organiserer seg. Lokallagsstyret nedsetter i så fall arbeidsutvalget, og bestemmer hvilke oppgaver dette skal ha. Arbeidsutvalget bør bestå av leder, nestleder og gruppeleder. Men det er viktig at vi avklarer ansvars- og oppgavefordeling mellom arbeidsutvalget og lokallagsstyret før vi starter arbeidet. Lokallagsstyret har også et ansvar for godt samarbeid med kommunestyregruppa og de folkevalgte i kommunen. Lokallaget står selv fritt til å oppnevne egne arbeidsgrupper eller «ad hoc-grupper» hvis de ønsker det.

Ifølge vedtektene skal årsmøtet:

- velge leder og studieleder i mellomvalgår
- velge en kasserer som er ansvarlig for økonomien
- behandle revidert regnskap
- velge revisor

Økonomistyring

Lokallagsstyret har ansvar for regnskap, budsjett og forvaltning av lokallagets økonomi i tråd med intensjonene fra årsmøtet. Det er i utgangspunktet kasserer som har ansvaret for dette i lokallagsstyret, men styret bør få jevnlig økonomirapporter gjennom året.

Bankkonto

Lokallaget må ha en bankkonto hvor kassereren har fullmakt. Hvis vi bytter kasserer på årsmøtet, må vi sørge for at avtroppende kasserer overdrar fullmakten til bankkontoen til ny kasserer. Dette krever underskrift av både av- og påtroppende kasserer. Ta eventuelt kontakt med banken, for å få veiledning om hvordan fullmakt skal endres og overdras til den nye kassereren.

Budsjett

Styret skal etter vedtektene sette opp et forslag til virksomhetsplan og budsjett, som årsmøtet skal vedta. Dette er viktig for styret, slik at vi kan bruke ressursene på en best mulig måte, og at aktivitetene og budsjettet er i samsvar.

Vi har stort sett god oversikt over hvilke aktiva vi har, og vi vet nivået på statsstøtten og kontingentandelen. Noe av det viktigste er at vi har midler til å drive valgkamp annet hvert år. Det betyr som oftest at vi må gå med overskudd i et mellomvalgår, og at det ofte blir et underskudd i valgår.

Regnskap

Kassereren fører regnskapet på den måten som vi anser hensiktsmessig, enten det er helt manuelt i en kassedagbok, i et regneark (Excel o.l.), eller i et regnskapsprogram. Det stilles ingen formelle krav til hvordan regnskapet føres, bare det er oversiktlig ført og med originale bilag systematisk ordnet. Bankkontoen må være avstemt og i samsvar med regnskapet som behandles på årsmøtet. Regnskapet bør føres løpende og med nummererte bilag, slik at revisorene enkelt kan finne igjen bilag og få oversikt over regnskapet. Ved regnskapsavslutning avstemmes regnskapet mot bankkontoen og eventuell kasse, og det settes opp et resultatregnskap og en balanse. Denne skal være basis for revisorene, og skal underskrives av disse etter at revisjonen er fullført.

Kontingent

Landsstyret fastsetter kontingenten, j.fr vedtektene §3.4. Hovedorganisasjonen forestår innkreving av medlemskontingenten og tilbakefører fylkeslagets/fylkesdelslagets og lokallagets andeler. Andre inntekter kan for eksempel være kommunalt tilskudd, tilskudd til studieaktivitet osv.

Utgifter

Valgkamp koster penger, som f.eks. trykking/kopiering av brosjyrer, kjøp av materiell, arrangement- og standskostnader osv. Dette gjelder spesielt i de årene det er lokal valgkamp. Derfor er det viktig at lokallaget legger seg opp litt penger i mellomvalgår. Andre utgifter kan være årsmøtet og medlemsmøter, deltakeravgift til fylkesårsmøte, studieaktivitet, porto og kopiering ol.

Partifinansiering

Statstilskudd

Lokallagene får statstilskuddet bevilget for hver kommunestyreperiode. Satsene bestemmes av Stortinget i budsjettbehandlingen hvert år, og er regulert i [Partiloven](#). Statstilskudd tildeles på bakgrunn av antall stemmer ved valg, og søknaden sendes til statsforvalteren. Søknad om støtte første år etter et valg anses å gjelde hele valgperioden så lenge søkeren ikke gir annen underretning i perioden. Partiloven fastsetter at alle lokallag skal rapportere om sine inntekter til Statistisk Sentralbyrå hvert år. Rapportering skjer elektronisk, med frist 1. juni. Hvis lokallaget har inntekter under kr. 12 000 når vi ser bort fra offentlige tilskudd, holder det med en skriftlig erklæring om dette. Hvis vi ikke rapporterer innen fristen, mister vi tilskuddet for året etter. Fylkeskontoret minner lokallagene derfor lokallagene om rapportering og frist hvert år. Ta kontakt med fylkeskontoret for mer informasjon, eller se www.partiportalen.no

Mer informasjon om partifinansiering på www.partifinansiering.no

Godt samarbeid er nøkkelen

God organisasjonskultur, ærlighet, respekt og vanlig folkeskikk skal prege partiarbeidet. Ingen er tjent med konflikter og uvennskap i lokallagsstyret. Uenighet skal løses uten at dette går utover samarbeid, og tida skal brukes til viktig politisk og organisatorisk arbeid til beste for lokalsamfunnet. Vi har alle lært at vi skal behandle hverandre pent, og med respekt. Dette gjelder også i lokallagsstyret, og i Senterpartiet for øvrig.

Det er viktig med god planlegging av arbeidsåret. Viktige avklaringer og gode diskusjoner i starten av arbeidsåret er godt investert tid. Dette kan bidra til å gjøre arbeidet gjennom året smidig og effektivt. Det er viktig å planlegge lokallagsstyremøtene godt, slik at vi får gode møter.

Lokallagene står fritt til å søke samarbeid med andre lokallag om aktiviteter og tiltak i løpet av året. Noen lokallag samarbeider for eksempel om å ha lokallagsårsmøte. Lokallagene har selve årsmøtene hver for seg, men kan ha en felles samling med mat og et tema til innledning. Spesielt i lokallag hvor det er få medlemmer, kan det være spennende og givende å møte partivenner fra andre kommuner. I noen fylker er dette samarbeidet organisert gjennom distriktsvise arbeidslag som samarbeider mye. Da er fylket ofte delt inn i regioner og lokallagene inngår i hver sin region. Kurs, møter og besøk er noen av tingene de distriktsvise arbeidslagene kan samarbeide om.

Gjennomføring av årsmøte

Lokallagsstyret har ansvar for at det blir gjennomført årsmøte, som holdes hvert år i januar måned. Se: [Senterpartiets vedtekter, §6 Lokallag, årsmøte](#)

På samme måte som landsmøtet er partiets øverste myndighet, er årsmøtet lokallagets øverste myndighet. Partiet bruker landsmøtet til å avklare store politiske og organisatoriske veivalg på sentralt plan. På samme måte bør lokallaget bruke sitt årsmøte på lokalt plan.

Husk at

- Innkalling til årsmøte må være sendt ut skriftlig 14 dager før møtet.
- For å kunne være et lokallag i Senterpartiet må årsmøtet gjennomføres.

Partiets vedtekter sier klart hva årsmøtet skal behandle, men det er samtidig rom for lokallagsstyret og enkeltmedlemmer til å løfte andre saker inn i møtet. Det er viktig å merke seg at stemmerett i partiet først oppnås etter 60 dagers medlemskap, regnet fra den innmeldingsdato som framgår av medlemsregisteret. Unntak ved oppstart av nytt lokallag (Senterpartiets vedtekter, §4).

Årsmøtet er også en møteplass mellom lokallagsstyret, folkevalgte og medlemmene i lokallaget. For å gjøre årsmøtet spennende og attraktivt, kan vi legge opp et lite program som f.eks.:

- faglig eller politisk innledning, med påfølgende debatt
- gruppearbeid hvor vi diskuterer politiske og organisatoriske tema
- en god pause med mat, som gir mulighet for å snakke sammen
- besøk fra fylkesstyret/fylkeskontoret

Saker til årsmøtet

Lokallagets medlemmer kan fremme saker, men disse må ifølge vedtektene være lokallagsstyret i hende senest åtte dager før årsmøtet.

Alle vedtakene i årsmøtet gjøres med alminnelig flertall ved at flertallet av delegatene går inn for vedtaket. Årsmøtet er suverent. Dette betyr i praksis at det kan gjøres vedtak etter årsmøtets ønsker så sant dette ikke er i strid med partiets vedtekter.

Senterpartiets vedtekter, slår fast at vi i løpet av årsmøtet skal behandle følgende saker:

Styrets melding om lagets virksomhet

Dette kan være en skriftlig orientering som gir årsmøte god innsikt i hva vi har arbeidet med i løpet av året. Vi gjør vedtak i denne saken og som oftest tar årsmøtet orienteringen til etterretning, eventuelt med kommentarer.

Revidert regnskap

Her legger som oftest kasserer fram regnskapet for å vise hvordan den økonomiske situasjonen er, og hvordan pengene er brukt gjennom året. Revisors uttalelse om regnskapet skal også behandles av årsmøtet. I denne saken fatter årsmøtet vedtak enten ved å godkjenne eller underkjenne regnskapet.

Få melding om kommunestyregruppens virksomhet

Denne saken er veldig lik den første saken om lagets virksomhet. Gruppeleder legger som oftest fram saken, og forteller hva kommunestyregruppa har arbeidet med det siste året. Her gjør årsmøtet vedtak på samme måte som i saken om lokallagets virksomhet.

Behandle styrets forslag til virksomhetsplan med budsjett

I denne saken skal årsmøtet bestemme hva som skal være hovedoppgavene det kommende året (virksomhetsplan), og vedta et budsjett.

Valg av nytt styre

Ifølge vedtektene skal årsmøtet velge leder og studieleder på første årsmøte etter et valgår. Nestleder og kasserer skal velges på årsmøtet i valgåret. I tillegg skal årsmøtet i tillegg velge minst ett styremedlem, samt vararepresentanter for styret i nummerorden. Blant styrets medlemmer skal det velges sekretær og senterkvinnekontakt, eventuelt senterungdomskontakt der hvor det ikke er eget lokallag for Senterungdommen. Valgkomiteen legger fram sin innstilling for årsmøtet. Delegater på årsmøtet kan stille motkandidater («benking»), men dette må varsles i starten av stemmegivningen. Ved flere forslag, eller når noen i årsmøtet ber om det, skjer valgene skriftlig.

Alle fullverdige medlemmer har møte-, tale-, forslags- og stemmerett på lokallagsårsmøte. Medlemskontingent må være betalt, og medlemmer i Senterungdommen er også fullverdige medlemmer. Medlemskap må være tegnet minst 60 dager før årsmøtet.

Arbeidsutvalg

I lokallag hvor en finner det formålstjenlig, velger styret et arbeidsutvalg.

Revisorer

Årsmøtet må også velge to revisorer som går gjennom regnskapet og gir sin uttalelse til årsmøtet.

Valg av utsendinger

Utsendinger til fylkeslagets/fylkesdelslagets årsmøte og nominasjonsmøte kan ifølge vedtektene enten gjøres på årsmøtet, eller på et medlemsmøte.

Årsmøte i fylkeslaget/fylkesdelslaget fastsetter samlet antall valgte utsendinger fra lokallagene og fordeler disse basert på stemmetall ved siste stortingsvalg. Ved beregning skal forholdstall (oddetall) benyttes (jfr. vedtektens § 6.6.6.8).

I kommuner med flere lokallag er det fellesstyret som velger utsendinger til fylkeslagets årsmøte og nominasjonsmøte (jfr. vedtektenes § 6.7.3.6).

Valgkomité

Årsmøtet velger valgkomité, og bør bestemme hvordan valgkomiteen skal organiseres.

Noen lokallag har rulleringsordning på for eksempel tre medlemmer som hver sitter tre år, et medlem blir byttet ut hvert år, og hvor det medlemmet som har sittet lengst er leder. Da slipper årsmøtet å velge tre nye medlemmer hvert år samtidig som vi sikrer en viss kontinuitet i arbeidet.

Valgkomiteen har selv ansvar for å drive valgarbeidet framover, innhente forslag på kandidater og få beskjed fra sittende styret om hvem som ønsker gjenvalg og ikke.

Se også studieheftet "[Hvem skal lede?](#)", som kan hentes fra Senterpartiskolen.

3. Ansvar og arbeidsfordeling for ulike verv i lokallagsstyret

Alle i lokallagsstyret har et ansvar for å bidra til at lokallagsstyrets oppgaver løses på en god måte. Dette innebærer at vi også må jobbe godt mellom møtene. Senterpartiets tillitsvalgte og folkevalgte må på beste måte virke til framgang for partiets mål og politikk, slik det er fastlagt i partiets vedtekter, retningslinjer og program.

Som nyvalgt lokallagsleder, styremedlem eller studieleder kan det være vanskelig å vite hva det er vi har ansvar for. Noen oppgaver er klart forhåndsbestemt, og kan leses i dette kapitlet. Det viktigste er imidlertid at lokallagsstyret sammen setter seg ned og diskuterer oppgavene, og hvem som bør løse dem. Det er ikke sånn at lokallagsstyret kun skal diskutere organisatoriske saker og kommunestyregruppa kun de politiske sakene.

Som tillitsvalgt i Senterpartiet forventes det at du aktivt tar tak i de oppgaver og har lyst til å løse dem sammen med resten av lokallaget.

Lokallagsstyret bør i høyeste grad diskutere politiske saker og involvere seg i kommunestyregruppas arbeid. Det politiske arbeidet skal skje i nært samarbeid med kommunestyregruppa. Da er det viktig å være bevisst på *forskjellen* mellom å være tillitsvalgt og folkevalgt. Tillitsvalgte er valgt av medlemmene, og folkevalgte er valgt av velgerne. Les mer om forholdet mellom lokallagsstyret og kommunestyregruppa på side 19. Styrets oppgaver er beskrevet i vedtektene, 6.4, som er gjengitt på side 4 i denne håndboka.

Ellers der det noen oppgaver som alle i lokallagsstyret har, uavhengig av hvilket verv de har. De kan virke enkle, men i en travel hverdag bør vi huske på følgende:

- Møte opp på møtene og være aktiv bidragsyter
- Ta ansvar når oppgaver skal fordeles
- På egenhånd ta opp saker som vi ønsker å arbeide med
- Gi gode og konstruktive tilbakemeldinger til partifeller

Verv i lokallagsstyret: Hvem gjør hva?

Lokallagsleder

Lede: Lokallagsleder er øverste leder i lokallaget, både politisk og organisatorisk. Leder har det overordnede ansvaret for både tillitsvalgte og folkevalgte. Den viktigste oppgaven er å lede arbeidet, og tilrettelegge for at folkevalgte og tillitsvalgte jobber godt sammen. Ledelse innebærer et ansvar for at folk trives, og at det ikke er konflikter og uenighet som preger arbeidet.

Representere: Leder er lokallagets representant, både i øvrig organisasjon og utad. Hvis det er noe for eksempel fylkeslaget eller hovedorganisasjonen lurer på eller ønsker å informere er det leder som blir kontaktet. Lokallagsleder er bindeleddet mellom lokallaget og resten av partiet, men må huske på å dele informasjon med resten av lokallagsstyret.

Delegere: Å delegere er en viktig oppgave, og er nødvendig for at alle oppgaver skal bli løst. Fordeling og delegering må skje i nært samarbeid med lokallagsstyret og de folkevalgte. Det er viktig å presisere at også hver enkelt har et ansvar for å ta på seg oppgaver som skal gjøres. Lokallagsleder har også ansvar for at nestleder er godt informert, slik at vedkommende raskt kan tre inn som stedfortreder.

Informere: Lokallagsleder vil være tett på mange prosesser i resten av partiet og i lokalpolitikken. Det er viktig at den informasjonen lokallagsleder mottar spres videre til resten av styret og medlemmene. Lokallagsleder er ofte bindeleddet mellom lokallaget, lokallagsstyret og medlemmene på den ene siden og kommunestyregruppa, fylkeslaget og Hovedorganisasjonen på den andre siden.

Innkalle: Når det er behov for møter i lokallagsstyret er det lokallagsleder som har ansvar for at styremedlemmene innkalles.

Nestleder

Nestleder samarbeider nært med leder. Den viktigste oppgaven er å være leders stedfortreder, og være klar for å tre inn som leder hvis det blir behov for det. Derfor må nestleder holde seg oppdatert om hva som skjer for raskt å kunne tre inn. I noen lokallag blir leder og nestleder enige om en oppgavefordeling seg imellom. Leder kan for eksempel få hovedansvar for det organisatoriske arbeidet, mens nestlederen har ansvar for det politiske arbeidet - eller omvendt.

Uansett er det viktig at leder og nestleder setter seg ned sammen og diskuterer hvordan de sammen skal løse de viktigste arbeidsoppgavene.

Studieleder

Kunnskap er viktig i Senterpartiet og studieleder har en viktig rolle i lokallagsstyret. Studieleder har ansvar for at medlemmene, tillitsvalgte og folkevalgte får tilbud om kurs og opplæring enten ved at lokallaget organiserer noe selv eller ved at det skjer gjennom Senterpartiets Studieforbund. Studieforbundet har faste tilbud gjennom Senterpartiskolen, med studiehefter og annet materiell. Studieleder vil også motta informasjon fra Senterpartiets Studieforbund gjennom året, og har ansvar for å holde seg oppdatert om hvilke studiehefter som er tilgjengelige. Studieleder bør også komme med forslag til skoloring i lokallaget, og ta initiativ til studiearbeid. For mer informasjon, se www.senterpartiskolen.no

Kasserer

Kasserer har ansvar for økonomi, medlemslister og kontingent, og skal følge opp budsjettet som blir vedtatt på lokallagets årsmøtet. Kassereren må ha oversikt over lokallagets økonomi, sørge for at regningene blir betalt, føre regnskap og rapportere til SSB.

Gjennom Min forening har hvert lokallag tilgang til sine medlemslister. Listene er konfidensielle, da medlemskap i et politisk parti er en sensitiv personopplysning. Les mer om hvordan listene skal behandles under kapittelet «Personvern». I etterkant av hvert årsmøte må informasjon om styreverv, kontonummer og lignende oppdateres. Ta kontakt med fylkeskontoret etter årsmøtet.

Medlemsservice har ansvaret for å følge opp nyinnmeldte medlemmer det første året, og sender purring på SMS med to påminnelser. Det er fylkeskontoret og lokallaget som overtar ansvaret for ytterligere purring av medlemmer som ikke har betalt kontingenten. Medlemmer som ikke betaler kontingent, blir rutinemessig utmeldt. Det er Sp hovedorganisasjon som har ansvaret for utmelding og sletting i medlemsregisteret.

Styremedlem

Det er i stor grad opp til lokallagsstyret hva hvert enkelt styremedlem skal arbeide med. Dette kan for eksempel være å følge godt med på enkelte politiske områder, innhente informasjon om spesielle saker, praktiske oppgaver i forbindelse med arrangementer osv. Her er virksomhetsplanen et godt utgangspunkt for å finne oppgaver vi ønsker å jobbe med. Det er viktig at styret i starten av arbeidsåret diskuterer hvilke ansvarsområder eller oppgaver hvert enkelt styremedlem eventuelt skal ha.

Varamedlemmer

Styret bør også diskutere om varamedlemmer bør møte fast (uten stemmerett), for da å være best oppdatert på sakene. Det blir enklere for varamedlemmet å bidra i styret hvis de er kjent med arbeidet og diskusjonene som er gjort. Det er opp til lokallagsstyret å bestemme praksis her.

Sekretær

Blant de allerede valgte i lokallagsstyret skal det velges en sekretær.

Sekretæren har ansvar for å skrive referat fra møtene og holde orden i lokallagets arkiv. Hvis lokallaget mottar formelle brev som må besvares er det vanligvis også sekretæren som gjør dette.

Sekretæren kan i samarbeid med leder ha ansvar for å innkalle og ordne det praktiske til andre møter i lokallagsregi. Det kan være medlemsmøter, kurs, pressekonferanser osv. Sekretæren bør også sørge for at årsmøtepapirer, protokoller osv. blir lastet opp på lokallagets side i Sp medlemssystem (Mine grupper).

Senterkvinnekontakt og representant til Senterungdommens styre

Blant styrets medlemmer skal det også velges en senterkvinnekontakt som skal være Senterkvinnenes forlengede arm i lokallaget. Senterkvinnekontakten har ansvar for at viktig informasjon og medlemstilbud fra Senterkvinnene sentralt og fylkeslagene videreformidles til medlemmene. Mange ønsker å jobbe for viktige politiske saker for kvinner, og det er viktig at senterkvinnekontakten støtter opp under og bidrar i dette arbeidet. I de kommunene der det er egne lokallag i Senterungdommen, møter vedkommende med dette vervet lokallagsstyret som representant fra partiet. Hvis det ikke er eget Senterungdomslag skal det sitte en representant for senterungdommene i lokallagsstyret.

Andre

Gruppeleder i kommunestyret er medlem av lokallagsstyret, jfr. §6. Gruppeleders oppgave å være bindeledd mellom gruppa og lokallagsstyret, og det innebærer å informere lokallagsstyret om arbeidet i kommunestyret, og ta med seg signaler og vedtak fra lokallagsstyret inn i kommunestyregruppa. Har Senterungdommen eget lokallag, møter også leder av dette i Senterpartiets lokallagsstyret. Hvis Senterpartiet har ordføreren i kommunen, er det naturlig at vedkommende også deltar på møtene i lokallagsstyret.

Lokallaget kan velge en person som er dataansvarlig, dersom lokallagsleder og/eller kasserer trenger hjelp eller ikke har nødvendig kapasitet. Av personvern hensyn er det imidlertid begrenset hvor mange som får tilgang til å administrere lokallagets IT-systemer. Dette avklares med Sp hovedorganisasjon.

Eksempel på oppgavefordeling i lokallagsstyret

Dette er et eksempel på hvordan et styre har valgt å fordele de faste oppgavene. Noen av de er faste arbeidsoppgaver som styret er pålagt, mens noen er oppgaver som styret har valgt å bruke tid på.

Leder

- Innkalle til styremøter, eventuelt sammen med sekretær
- Ha månedlige møter med gruppeleder og nestleder
- Lede styremøtene og foreslå vedtak i sakene

Nestleder

- Lage informasjonsbrev til medlemmene
- Har ansvar for å følge med på kommunestyremøtene, og orientere derfra på hvert styremøte
- Ringe alle nye medlemmer

Studieleder

- Arrangere lokallagsstyrekurs og studiering

- Innhente innspill fra kommunestyregruppa om hvilken skoloring de ønsker seg
- Bistå nestlederen med informasjonsbrevet til medlemmene

Kasserer

- Purre medlemmer som ikke har betalt
- Oppdatere medlemslistene
- Orienterer om den økonomiske situasjonen på styremøter

Styremedlem

- Oppdatere Facebook-siden
- Bistå nestlederen med informasjonsbrevet til medlemmene
- Følge med på fylkespolitikken og orientere derfra på hvert styremøte

I tillegg kommer oppgavene i virksomhetsplanen som fordeles på første styremøte etter årsmøtet.

Etiske retningslinjer i Senterpartiet

Senterpartiet har egne, etiske retningslinjer som gjelder for medlemmer, tillitsvalgte, folkevalgte og ansatte. Hver enkelt plikter å gjøre seg kjent med de bestemmelser og instruksjoner som til enhver tid gjelder, og har et personlig ansvar for å følge retningslinjene på beste måte. Dette gjelder også tidligere tillitsvalgte, folkevalgte og ansatte. Det påligger alle tillitsvalgte et spesielt ansvar for å forebygge, være på vakt mot uheldig opptreden og ta eventuelle saker på høyeste alvor. Arbeidsgiver har dessuten ansvar for å beskytte arbeidstakere som avdekker og rapporterer kritikkverdige forhold.

De etiske retningslinjene sier blant annet at «Allmenngyldige etiske verdier og normer som åpenhet, sannferdighet, ærlighet, pålitelighet, lojalitet, og at man skal behandle andre slik man selv ønsker å bli behandlet, ligger til grunn for vårt arbeid. Politisk arbeid er basert på gjensidig tillit mellom velger og folkevalgte. Partiets representanter skal opptre slik at det aldri kan være tvil om at de både som tillitsvalgte, folkevalgte og ansatte etterstreber å leve opp til, og praktiserer, en høy etisk standard og utføre sine oppgaver med høy grad av integritet. Senterpartiets etiske retningslinjer er ment å være generelle rettesnorer som igjen krever gjennomtenking og refleksjon av den enkelte folkevalgte, tillitsvalgte, medlemmer og ansatte. Bestemmelsene som er nedfelt er ikke uttømmende. Det er den enkelte og gruppens handlinger sammen som avgjør den etiske standarden i partiet. Det kreves god dømmekraft å sikre at alle handlinger og beslutninger er i samsvar med vår etiske standard. Tillits- og folkevalgte har et selvstendig ansvar for å unngå situasjoner/relasjoner der det kan stilles spørsmål ved om hendelser kan oppfattes å være i strid med dette reglement.»

[Senterpartiets etiske retningslinjer](#)

Tillitsvalgte og folkevalgte må gjøre seg kjent med de etiske retningslinjene, se side 32 i dette heftet.

Viktig om personvern

Ny personopplysningslov, basert på en forordning fra EU om GDPR (General Data Protection Regulation) trådte i kraft i 2018. Loven bygger på tidligere personvernlovgivning, men er tilpasset dagens digitale virkelighet og behovet for å ivareta personvern på en bedre måte. Dette betyr at alle som behandler personopplysninger må være påpasselig med hvordan disse behandles. Det er viktig å merke seg at politisk tilhørighet er en sensitiv personopplysning, på nivå med helseopplysninger. Det er ikke nytt at politisk tilhørighet er en sensitiv personopplysning, dette var lovregulert også tidligere. Som følge av ny personvernlovgivning, kan avvik og persondata på avveie imidlertid bety at Senterpartiet kan ilegges store bøter.

Tilgangen til lokallagets medlemslister er derfor begrenset til lokallagsleder, kasserer og eventuelt data-ansvarlig. De som har tilgang må være seg sitt ansvar bevisst, og behandle personopplysninger med streng varsomhet. Det er ikke lov til å sende medlemslister, frammøtelister eller andre personopplysning på e-post med mindre listene er kryptert. Det skal heller ikke oppbevares medlemslister lokalt på PCer, nettbrett, på papir eller annen måte. Lister skal heller ikke overlates til andre, med **unntak av til leder av valgkomité eller nominasjonskomité** til bruk under komiteens arbeid. Når medlemslister blir brukt i forbindelse med nominasjons- eller valgkomitearbeid, skal listene slettes/makuleres snarest mulig etter bruk. Dette er viktig, og skal opplyses når listene overleveres.

Medlemslister/personopplysninger skal **aldri** deles i sosiale medier eller gjennom Dropbox, Google og lignende delingstjenester. Verken sosiale medier eller delingstjenester har nødvendig sikkerhet for hindre at uvedkommende kan få innsyn i, eller tilgang til dokumenter og personopplysninger. I loven er det også satt strengere krav til **samtykke**. Ved innlogging på Min Side første gang, og når noen melder seg inn, må alle akseptere vilkår og samtykke til lagring av personopplysninger. Nye medlemmer bør primært melde seg inn via <https://minside.sp.no> eller SMS (SP til 2360). Da vil det lagres samtykkeinformasjon på hvert medlem. Ved andre innmeldingsmåter må særskilt samtykke hentes inn i etterkant.

Utmeldte medlemmer og medlemmer som ikke betaler kontingent blir rutinemessig *slettet i medlemsregisteret*. Det er heller **ikke tillatt** med elektroniske eller lister på papir over andre enn medlemmer, slik som sympatisører, potensielle medlemmer eller tidligere medlemmer. Å være *tillitsvalgt* er noe hver og en gir sitt samtykke til gjennom å si ja til å påta seg et verv. Det er tillatt å lagre opplysninger om hvem som har hatt tillitsverv. Dette er dessuten historiske opplysninger, som det vil være viktig å lagre for ettertiden.

Hva gjør vi ved avvik, hvis personopplysning skulle komme på avveie?

Senterpartiets hovedorganisasjon skal håndtere dette. Avvik skal meldes umiddelbart til avvik@sp.no. Som avvik regnes uautorisert tilgang til medlemssystemer, f.eks. hvis PC, nettbrett eller mobil er på avveie med innloggingsinformasjon lagret. Det samme gjelder mistanke om at passord er hacket, feilsendt e-post med medlemsliste (selv om den er kryptert), papirlister på avveie.

Vær derfor bevisst hvordan personopplysninger blir håndtert.

4. Lokalpolitikk, kommunestyregruppe og valgkamp

Lokallagsstyret har sammen med kommunestyregruppa ansvar for å sikre at medlemmenes interesser og partiets politikk blir ivaretatt i lokalpolitikken. Dette gjelder også representasjon i kommunale utvalg og komiteer.

Medlemmene bestemmer, og programmet er velgerkontrakten

Det er medlemmene som nominerer listekandidater til valg, og som gjennom nominasjonsmøtet vedtar rekkefølgen på lista slik denne legges fram for velgerne foran et kommunevalg. Så er det selvfølgelig opp til velgerne å stemme på de ulike kandidatene, men mandatet er gitt av medlemmene i Senterpartiet. Medlemmene bestemmer også gjennom programbehandlingen hvilken politikk partiet skal føre, og hvilke saker som skal prioriteres i kommende kommunestyreperiode. Det er også medlemmene som velger lokallagsstyre på årsmøtet. Lokallagsstyret har et ansvar, sammen med kommunestyregruppa, for å sikre at medlemmenes interesser ivaretas og partiets politiske standpunkt legges til grunn.

Hovedregelen er at programmet skal følges, og det er lokallagsstyret som har ansvaret for å følge opp at dette blir gjort. Vi skal huske på at det programmet vi går til valg på, er vår kontrakt med velgerne. Hvis folkevalgte skifter standpunkt, eller mener at saker bør løses annerledes enn da programmet ble skrevet, må dette må drøftes med medlemmene. Partiprogrammet forplikter oss, og er også bindeleddet mellom medlem, styret, kommunestyregruppa og de folkevalgte. Det er programmet som gir Senterpartiet identitet, viser fram politikken vår og viser forskjellene partiene imellom. Programmet er ikke en lov, men det er allikevel noe langt mer enn en veileder. Derfor har Senterpartiets folkevalgte en moralsk forpliktelse, både overfor medlemmer og velgere, til å følge programmet. Vi må kjenne oss forpliktet av programmet, ikke bare av de konkrete standpunktene partiet har inntatt gjennom det, men også av verdiene og den politiske retning som er nedfelt.

Et godt utformet program er veiviser i de fleste saker vi får til behandling. I Senterpartiet har vi tradisjon for at våre representanter kan skille lag i saker som ikke er prinsipielle, eller har med ivaretagelse av lokale interesser å gjøre. Lokaliseringssaker er typisk eksempel på det. Det kan faktisk styrke partiets troverdighet at representantene stilles fritt til å fremme eget lokalmiljøs interesser.

Medlemsmøter

Medlemsmøter er et forum for lokalpartiet for å diskutere politiske saker, og disse møtene er vedtektsfestet i [Senterpartiets vedtekter § 6.4.8](#) Lokallagsstyret medvirke til at det alltid er god kontakt og samarbeid mellom Senterpartiets representanter i kommunestyret og offentlige verv, og lokallagets medlemmer og tillitsvalgte, ved at det avholdes medlemsmøter regelmessig. Vedtak i medlemsmøtene er *rådgivende* for kommunestyregruppas behandling av saker i kommunestyret.

Forholdet mellom lokallagsstyret og kommunestyregruppa

Lokallagsstyret har sitt mandat fra medlemmene. Kommunestyregruppa er nominert av medlemmene, men valgt av velgerne. Den ene er ikke den andres overordnede, men gjennom godt og åpent samarbeid og god kommunikasjon løser vi de store oppgavene sammen. Noen ganger tenker vi på lokallagsstyret som ansvarlig for organisasjonsarbeidet og kommunestyregruppa som ansvarlig for det politiske arbeidet. Slik er det ikke. Også lokallagsstyret er valgt som politikere, og som ansvarlige for å legge til rette for det politiske arbeidet i lokallaget. Det er imidlertid viktig å være bevisst de ulike rollene. Folkevalgte har et selvstendig ansvar når det gjelder avstemninger, vedtak i kommunestyret og partiprogram. Det er dessuten verdt å merke seg at Senterpartiet har en todelt politisk ledelse på alle nivåer i partiet. Vi er fullstendig avhengig av et ryddig arbeidsforhold mellom disse to. Ansvar for dette har de begge, men noen regler for ansvarsdelingen kan likevel være greit å ha.

Lokallagsstyret

- skal på vegne av medlemmene og partiorganisasjonen bidra til at partiet utvikler program og stiller kandidater til valg som forplikter seg på programmet
- skal etter valget innkalle den nyvalgte kommunestyregruppa til konstituering og drøfting av hvordan gruppa og lokallagsstyret skal samarbeide for å oppfylle programmet
- skal påse at det er god kontakt mellom kommunestyregruppa, lokallagsstyret og medlemmene
- skal gripe inn når det oppstår sprik mellom kommunestyregruppa og programmet gjennom å sørge for behandling i kommuneråd eller medlemsmøte
-

Kommunestyregruppa og gruppelederen:

- skal lede gruppa slik at det er samsvar mellom programmet og de standpunkt partiet fremmer i kommunestyre og fylkesting
- skal se til at det er arbeidsdeling i gruppa som bidrar til at den enkelte får brukt sine ressurser på en positiv måte
- skal i samarbeid med lokallagslederen legge til rette for kontakten mellom kommunestyregruppa og medlemmene
- har ansvar for å orientere styret ved lokallagslederen om saker som kommer til behandling og at partiets syn i viktige saker drøftes med partiet før gruppa trekker sine konklusjoner

Nominasjonsprosess og programarbeid

Lokallagsstyret har først og fremst ansvar for at lokalpartiet stiller liste ved kommunevalget. Dette skjer ved at vi nedsetter en nominasjonskomité, avholder nominasjonsmøte og leverer valglista til valgstyret. Videre har lokallagsstyret ansvar for å oppnevne en programkomité som kan lage forslag til politisk program. Ifølge vedtektene skal også årsmøtet velge valgkamplleder. Etter valgkampen er det lokallagsstyret som har ansvar for å føre forhandlinger og å konstituere den nye kommunestyregruppa. Det er mye arbeid som må gjøres i forkant av et lokalvalg, og dette må lokallagsstyret løse sammen med resten av partiet. For å gjøre en god valgkamp er selvsagt det langsiktige politiske arbeidet viktig, men det er også viktig at vi starter tidlig med planleggingen og arbeidet i valgkampen. Her går vi kronologisk gjennom de tingene som må gjøres før valget.

Nominasjonsprosess

Ifølge vedtektene har lokallagsstyret ansvaret for at det blir nedsatt en nominasjonskomité som leder arbeidet med å danne et listeforslag til nominasjonsmøtet. Det er årsmøtet eller lokallagsstyret som nedsetter komiteen. Dette må gjøres i god tid før valgåret starter. Listeforslaget skal være innlevert valgstyret innen 1. mars, og det skal på forhånd avholdes nominasjonsmøte. Frist for innkalling til nominasjonsmøte er to uker. Hvis et lokallag overveier enten å stille felleliste med et annet parti, eller ikke å stille, skal fylkeslagets/fylkesdelslagets mening innhentes. Avgjørelsen om felleliste e.l. kan bare treffes av godt bekjentgjort medlemsmøte. Det er viktig å merke seg at medlemmer av Senterpartiet iflg. vedtektene § 4. ikke kan motta tillitsverv eller stille seg som valgkandidat for annet parti eller annen liste, i de kommuner der Sp stiller liste/felleliste. Overtredelse av denne bestemmelsen medfører at man automatisk mister sitt medlemskap i Senterpartiet.

Programarbeidet

Gode kandidater og et godt politisk program er kjernen i valgkampen. I programmet skal vi synliggjøre de viktigste sakene for Senterpartiet og hvilke standpunkt vi vil fremme de neste fire årene. Lokallaget organiserer sitt eget programarbeid, men vedtektene sier at det er lokallagsstyrets oppgave å medvirke til at det blir laget et politisk program. Erfaringsmessig er også dette et arbeid som medlemmene er veldig engasjert i. Det er viktig at programmet vedtas endelig av et medlemsmøte. Noen lokallag nedsetter programkomité, mens andre lag gir lokallagsstyret denne jobben. Vi bør uansett legge opp til en bred prosess i dette arbeidet, og gi medlemmene mulighet til å komme med sine innspill og ideer. Det er dessuten lurt å legge opp til møter med andre organisasjoner, for å få innspill og ideer til programmet.

Hvis det ligger an til store utskiftninger i kommunestyregruppa og blant de øverste kandidatene er det lurt å kjøre et nominasjonsmøte tidlig.

Desto lenger tid kandidatene har til å drive valgkamp og gjøre seg kjent i lokalpolitikken, desto bedre.

Lokallagsstyret i og etter en valgkamp: valgkampleder, forhandlinger og konstituering

Valgkampleder

Ifølge vedtektene skal årsmøtet før valgåret velge en valgkampleder. Vedkommende må være forberedt på å gjøre en stor jobb både i forkant og i løpet av valgkampen.

Samtidig som vi velger valgkampleder bør vi også gi årsmøtet mulighet til å gi innspill til hva som bør være valgkampstrategien framover. Det er viktig med bred forankring av valgkampstrategien. Det er vanlig at toppkandidatene går inn som medlemmer av valgkamputvalget når de er valgt av nominasjonsmøtet.

Det er viktig at lokallagsstyret er godt involvert i valgkamputvalgets arbeid og kan være med å ta fortløpende avklaringer hvis det er behov for det. Det er listekandidatene som er i hovedfokus i en valgkamp, og sånn skal det også være. Det er dem befolkningen skal velge. Men det betyr ikke at lokallagsstyret er fritatt ethvert ansvar i en valgkamp. For å drive en effektiv og god valgkamp er vi avhengig av medlemmer som står på stand, hjelper til med å skrive leserbrev og kjører ut valgkampbrosjyrer. Her må lokallagsstyret gå foran som et godt eksempel. For tips og råd til gjennomføring av valgkamp, se studieheftet *Klar for valgkamp*, som kan hentes på www.senterpartiskolen.no

Forhandlinger

Etter en valgkamp er det forhandlinger mellom partiene, noe Senterpartiet lokalt ofte har god kjennskap til og kunnskap om. Her bør det nedsettes et forhandlingsutvalg som fører forhandlingene og møter de andre partiene. Forhandlingsutvalget bør få noen fullmakter for å kunne gjøre gode forhandlinger. I denne prosessen må lokallagsstyret og den nye kommunestyregruppa være godt informert, og være med i drøftingene om hvilket samarbeid vi skal gå inn på. Forhandlingsresultatet bør godkjennes på et medlemsmøte.

Konstituering

Etter et lokalvalg er det lokallagsstyrets ansvar at de nye kommunestyrerepresentantene blir innkalt og kommunestyregruppa konstituert. Under konstitueringen må vi velge gruppeleder, gruppenestleder og eventuelt fordele andre poster. Dette løses ulikt fra lokallag til lokallag, og lokallagsstyret og kommunestyregruppa må bli enig om hvordan dette bør løses før vi starter prosessen. I noen lokallag drøfter lokallagsstyret saken og gir en anbefaling til kommunestyregruppa, mens i andre lokallag deltar lokallagsleder på konstitueringen.

Stortingsvalgkamp

Lokallagsstyret har ikke så mye ansvar for forberedelsene når det gjelder stortingsvalgkampen, men det er viktig at lokallaget bidrar med standsaktivitet, mediearbeid, leserbrev og andre ting som gjør Senterpartiet synlig lokalt gjennom valgkampen. Kandidatene er også avhengig av innspill og tilbakemeldinger fra lokallagene på hvilke saker som er viktig i deres kommune, og som det bør tas tak i.

5. Planlegging av arbeidsåret

På det første styremøte etter årsmøtet er det viktig å diskutere hvordan vi legger opp arbeidet, hvordan vi samarbeider og hva vi forventer av hverandre. Da blir arbeidet så mye enklere. På første styremøte etter årsmøtet, bør planlegging av arbeidsåret være en av de viktigste sakene på sakskartet. Å ta en skikkelig gjennomgang av blant annet arbeidsoppgaver, forventninger og arbeidsform er viktig for å legge et godt grunnlag for det videre arbeidet. Det er uheldig om vi kommer halvveis ut i arbeidsåret før vi for eksempel oppdager at mandag er en dårlig møtedag for de fleste i styret.

Det første møtet stiller store krav både til leder og resten av styremedlemmene, spesielt når det kommer til forberedelse. Her er noen spørsmål/problemstillinger som hver enkelt bør tenke over og som bør diskuteres på dette møte.

Forventninger, arbeidsønsker og arbeidsformer

Som nyvalgt lokallagsstyremedlem, kasserer eller studieleder må du tenke gjennom hvilke forventninger og arbeidsønsker du har. Selv om du kanskje ikke er klar over det, så har du noen forventninger til arbeidet. Derfor er det viktig at du selv og de du skal samarbeide med er klar over disse forventningene. Da øker sjansen for at de positive forventningene innfris, og at du synes arbeidet i lokallagsstyret er både givende og morsomt. Det samme er det med arbeidsønskene. Du har selv et ansvar for å fortelle resten av lokallagsstyret hva du ønsker å bruke tiden din på i styret.

Forslag til spørsmål vi kan diskutere:

- Hvilke forventninger har du til arbeidet i lokallagsstyret?
- Hva ønsker du å lære mer om?
- Hvilke arbeidsområder ønsker du å fokusere på?
- Hva synes du er morsomt og hva synes du det er kjedelig å bruke tid på?
- Hvilke oppgaver har vi foran oss. Hva må gjøres, og når?

Årsmøtet vedtar en virksomhetsplan som sammen med vedtektene er førende for hva lokallagsstyret skal bruke tiden sin på. Det er viktig at lokallagsstyret disponerer tiltakene utover i arbeidsåret, og fordeler de ulike arbeidsoppgavene på styremedlemmene. Det er også viktig at lokallagsstyret setter sitt preg på arbeidet og spør seg selv hva de mener er viktig og hva de ønsker å bruke tiden på.

Forslag til spørsmål vi kan diskutere:

- Hvilke oppgaver er det viktig at lokallagsstyret tar tak i?
- Hva sier virksomhetsplanen og hva er det viktigste vi starter med der?
- Hvordan sikrer vi at alle bidrar til å gjennomføre tiltakene i virksomhetsplanen?

Arbeidsformer

De fleste tillitsvalgte i Senterpartiet er travle folk, og den typiske tillitsvalgte i Senterpartiet har flere verv som også skal ivaretas. Vi kan gjøre mange grep innenfor møteform, tidspunkt og arbeidsmøte som gjør det enklere å være tillitsvalgt i partiet. Bruk det første møtet på å diskutere hvilken arbeidsform som passer styremedlemmene best.

Forslag til spørsmål vi kan diskutere:

- Hvilken dag og tidspunkt passer best å ha styremøter på?
- Hvor ofte må styremedlemmene lese e-post? Er det noen saker som kan avklares på e-post, SMS eller via telefon?
- Kan noen av styremøtene være digitale?
- Hvilken arbeidsform passer styremedlemmene best? Jobber de best alene eller i team?
- Skal vi satse på at styremedlemmene gjør mesteparten av arbeidet mellom styremøtene eller bør noen styremøter være arbeidsmøter?
- Hvilke fullmakter har leder og styremedlemmene, og når er en sak liten nok til at enkeltpersoner kan ta avgjørelsen?
- Hvordan løser vi en konflikt/uenighet i lokallagsstyret?

6. Medlemsoppfølging

Lokallagsstyret har ansvar for at medlemmene blir godt informert om både politikk og organisasjon, for eksempel gjennom medlemsmøter, kommunerådsmøter og nyhetsbrev.

Et godt medlemstilbud inneholder blant annet møter sosiale arrangementer og muligheten til å påvirke. Verving er også en viktig oppgave, slik at vi får nye medlemmer. Disse skal vi ta imot på en god måte. Medlemsoppfølging er en av de viktigste oppgavene i et lokallagsstyre. Den oppgaven må lokallagsstyret løse sammen med blant annet kommunestyregruppa. Det er medlemmene som gir oss muligheten for innflytelse, og som samtidig gir oss legitimitet og tyngde i politikken. Uten medlemmene er det lite igjen av partiet.

Medlemmer i et politisk parti forventer innflytelse, informasjon og et godt politisk og sosialt fellesskap. Det er lokallagsstyrets ansvar å sikre at disse forventningene innfris på lokalt plan. Så må fylkeslaget ta ansvar for det regionale planet, mens hovedorganisasjonen tar ansvar på nasjonalt plan. Hvis forventningene ikke

Medlemmer i Senterpartiet skal få mer informasjon og innflytelse enn de som ikke er medlemmer.

innfris, risikerer vi at Senterpartiet mister medlemmer. Innimellom oppstår politisk uenighet. Dette er helt naturlig, men når folk føler seg involvert og blir godt informert får vi bedre diskusjoner. 2

Informasjon og innflytelse

Det er lokallagsstyrets oppgave å sikre at medlemmene får den informasjonen de trenger fra lokallaget. Også må lokallagsstyret samarbeide med kommunestyregruppa når det gjelder informasjon om lokalpolitiske forhold.

Medlemsmøter

På medlemsmøtene treffes medlemmer, folkevalgte og tillitsvalgte for å diskutere aktuelle saker og ta politiske standpunkt. Medlemsmøter brukes for å informere medlemmene om hva vi jobber med i partiet, og avklare standpunkt. Dette gjelder ofte saker som ikke er nevnt i programmet, eller hvor de folkevalgte mener det er viktig at partiet diskuterer saken ytterligere før de tar standpunkt. På medlemsmøter kan det gjøres vedtak, f.eks når det gjelder valg av utsendinger til nominasjonsmøte. I følge vedtektene skal det også gjennomføres medlemsmøter. Det er lokallagsleder, som innkaller til og leder møtene, i samråd med gruppelederen. Mange lokallag legger medlemsmøte g til et kommunestyremøte. Da kan kommunestyregruppa orientere medlemmene om hva det arbeides med. Hvis det er store saker som skal behandles i kommunestyret, vil et medlemsmøte bidra til at medlemmene får komme med sine innspill og råd til de folkevalgte.

Informasjon til medlemmene

Gjennom Senterpartiets medlemssystem finnes det flere muligheter for å sende informasjon til medlemmene gjennom SMS eller e-post. Noen lokallag sender nyhetsbrev til sine medlemmer for å orientere hva som skjer i lokallaget og i lokalpolitikken. Andre lokallag bruker SMS regelmessig, for eksempel for å innkalle til kommunerådsmøter eller medlemsmøter, eller for å orientere om kurs. På Innsiden er det også mulig å sette opp grupper for lokallagets medlemmer, for å kunne dele informasjon.

Gjennomføring av møter

Gjennomføring av møter er viktig for å få et vellykket møte som folk føler de får noe ut av. Start planleggingen av møte tidlig og send ut innkalling og dagsorden tidlig til alle deltagere. Vær kritisk i forhold til hvor mye tid dere har og hvilke saker dere skal bruke tid på. Et møte hvor vi har det travelt, uten tid til de gode diskusjonene, er ikke et godt møte. Det er viktig at den som skal lede møtet er godt forberedt, og kan beregne tiden godt på de ulike sakene.

Sosialt fellesskap, verving og medlemspleie

I politikken blir vi fort ofte saks- og oppgaveorientert. Vi er opptatt av å kjempe om de politiske seierne og få oppgavene gjort også glemmer vi litt det sosiale fellesskapet selv om dette også er svært viktig. Vi er avhengig av at folkevalgte, tillitsvalgte og medlemmer legger ned en stor frivillig innsats i partiarbeidet. Sosialt fellesskap og vennskap gjør arbeidet morsommere og mer givende.

Å sammenkalle til medlemsmøter er en av de vedtektsfestede oppgavene for et lokallagsstyre.

Vi skal derfor ikke undervurdere viktigheten av det sosiale fellesskapet, den løse praten eller kaffepausen i møtet.

Like viktig er det å bruke tid og krefter på det vi synes er morsomt å jobbe med. Er det for eksempel medlemmer som synes det er kjempespennende å diskutere miljøpolitikk eller eldreomsorg, ja så bør vi sette av tid til det.

Verving

Det er alltid behov for nyrekruttering, nye tanker og flere ressurser i Senterpartiet. Desto flere vi er, desto sterkere er vi og desto mer moro er det politiske og organisatoriske arbeidet. Vi som engasjerer oss har også et ansvar for å sikre at det er noen som kan ta over arbeidet når vi takker for oss.

Mange sier at de ikke er medlem i et politisk parti fordi de aldri har blitt spurt. Når det gjelder verving handler alt sammen til syvende og sist om å spørre om noen vil være medlem.

Det er ikke meningen at lokallagsstyret er de eneste som skal verve nye medlemmer til lokallaget og Senterpartiet, men det er lokallagsstyret som har ansvar for å sette fokus på dette og eventuelt igangsette vervekampanjer som gjør at våre medlemmer verver nye medlemmer. [Mer informasjon om innmelding i Senterpartiet her.](#)

Medlemspleie

Like viktig som det er å verve, er det å ivareta medlemmene på en god måte. Det er lokallagsstyrets ansvar å se til medlemmene blir godt inkludert i partiarbeidet. Ta spesielt godt imot nye medlemmer. Ta gjerne en telefon, spør hva de er opptatt av og ønsker å jobbe med. Da er sjansen større for at de blir en god ressurs for lokalpartiet framover. Oversikt over nye medlemmer har lokallaget til enhver tid gjennom Min forening.

Gode tips

1. Ta en runde på neste medlemsmøte hvor alle får i oppgave å komme med forslag på aktuelle medlemmer.
2. SMS til potensielle medlemmer fungerer også fint. Kanskje lokallaget har tidligere medlemmer som har lyst til å bli med igjen? Spør!
3. Lokallagsstyret kan eventuelt sende potensielle medlemmer et informasjonsbrev som følges opp med en telefon.
4. Inviter til kurs/studiering, for å stimulere til interesse for Senterpartiets politikk.
5. Arranger åpne møter, gjerne med stortingsrepresentant eller andre. Det er også ofte populært for medlemmer.

7. Digitale verktøy: Senterpartiets medlemssystem

Min side og Mine grupper

Alle medlemmer i Senterpartiet kan logge seg inn på MinSide, for å redigere «Min profil med mer. Lokallagsleder, kasserer og eventuelt dataansvarlig i lokallaget vil i tillegg kunne se menypunktet *Min Forening*, som inneholder medlemslister, restanselister, e-postadresser, utsending for SMS og så videre.

Ved første gangs innlogging må du bruke den epostadressen som er lagt inn i medlemsregisteret. Bruk så «glemt passord»-funksjonen. Av sikkerhetshensyn har medlemssystemet to-faktor-autentisering, som betyr at du får en kode på SMS. Får du ikke denne, betyr det at du er lagt inn med feil eller manglende mobilnummer. Ta i så fall kontakt med ditt fylkeskontor. Fylkeskontorene har førstelinjesupport for alt som gjelder medlemsregister for lokallagene og tillitsvalgte.

Innlogging: <https://minegrupper.sp.no>

Mine grupper er Senterpartiets egen medlemsportal. Det er kun medlemmer av Senterpartiet som kan logge seg inn. Her har lokallagene egne grupper, som blant annet kan benyttes til å arkivere årsmøteprotokoller, årsmeldinger, styreprotokoller og andre viktige dokumenter. Dette er lokallagets elektroniske arkiv, som det er viktig å benytte. Her vil dokumentene ligge trygt oppbevart for ettertiden. Hvis vi ikke lagrer disse dokumentene, vil mye av historien til Senterpartiet forsvinne. Fylkessekretærene har ansvar for å kurse sine lokallag i de bruk av medlemssystemene. Ta kontakt med fylkeskontoret for mer informasjon.

8. Senterpartiskolen

Lokallagsstyret har ansvar for å arrangere studieaktivitet som dekker det kompetansebehovet medlemmer, folkevalgte og tillitsvalgte har.

Senterpartiskolen er Senterpartiets læringsverktøy for utvikling av politikk, organisasjon og demokrati.

Senterpartiskolen organiseres av Senterpartiets

Studieforbund. Læringen er fleksibel, og kan gjennomføres

som kurs, studieringer, møterekke med ulike temaer, samlinger osv. Senterpartiets Studieforbund (SpS) står ansvarlig for å utarbeide kurstilbudet, mens fylkes- og lokallag ofte har det praktiske ansvaret for å gjennomføre kurs- og læringsaktiviteter lokalt.

Kurset *Det grønne hjulet trinn 1* er basisopplæring i organisasjon og ledelse i Senterpartiet. Kurset gjennomføres etter valg av nytt lokallagsstyre, og er spesielt viktig for ferske styremedlemmer og nye styrer.

Se www.senterpartiskolen.no. SpS utarbeider også studiehefter med forskjellige temaer innen politikk og

organisasjon. Informasjon om tilgjengelige hefter, innmelding av kurs/studiering, bestilling av hefter, innsending av frammøtelister ligger på www.senterpartiskolen.no.

Det er viktig at arbeidet i kommunestyregruppa er kunnskapsbasert. Derfor sier malen for reglement for kommunestyre- og fylkestingsgruppene, som er vedtatt av Senterpartiets landsstyre, at arbeidet skal registreres som studiearbeid i Senterpartiets Studieforbund. Gruppeleder er ansvarlig for at dette blir gjennomført. Studieplanen «Politisk arbeid» legges til grunn for dette arbeidet. Mal for reglement er gjengitt på side 29.

Et kurs/studiering må ha en godkjent studieplan. SpS har mange studieplaner som kan brukes, se: www.senterpartiskolen.no. Arrangører kan bruke egen studieplan, ta kontakt med SpS for mer informasjon. For å bli godkjent som et kurs/studiering, må det være minst fire deltagere som deltar 75 % av tiden. Det er mulig å søke om unntak for gjennomføring med færre deltakere hvis en kommunestyregruppe har færre enn tre personer. Hvis et kurs varer i minst fire timer med minst fire deltagere, kan det rapporteres inn og være støtteberettiget. Ett og samme kurs med mange deltagere kan ikke deles i to og registreres som to studieringer, men det kan gjerne organiseres fellesmøter for flere studieringer som arbeider med samme emne. Kurset /studieringen meldes inn på www.senterpartiskolen.no. Kurs/studiering må meldes inn i [Kursportalen](#) i Senterpartiskolen. Frammøteliste skal rapporteres samme sted etter at kurset er ferdig. Opplæringstilskudd utbetales etter at kurset er avsluttet og studietimene godkjent. Kurset/studieringen må til sammen vare i minst fire hele klokketimer (inkl. pauser) for å få opplæringstilskudd. Dvs. at et kurs som varer fra kl 1800 - 2100 teller tre klokketimer, selv om det har vært kaffepause underveis. Antall studietimer skal ikke ganges opp med antall deltakere.

Senterpartiskolen
Senterpartiets studieforbund

Det er Senterpartiets Studieforbund som organiserer Senterpartiskolen.

Senterpartiets Studieforbund (SpS) har tre medlemsorganisasjoner: Senterpartiet, Senterungdommen og Senterkvinnene. SpS ble etablert i 1962, og er organisasjonenes verktøy for kompetansebygging og organisasjonsutvikling. SpS er et offentlig godkjent studieforbund etter Voksenopplæringsloven. Det er to fast ansatte i Studieforbundets administrasjon: generalsekretær og nord-Sør- og studiesekretær. www.senterpartiskolen.no

SpS kan kontaktes på e-post:

sps@sp.no

9. Mediearbeid, nettsider, sosiale medier og grafisk profil

Lokallagsstyret og kommunestyregruppa har et felles ansvar for å bidra til at Senterpartiet er synlig i lokalmedia.

Tradisjonelt mediearbeid

Media er den viktigste kanalen for politisk kommunikasjon. Gjennom media når vi ut til velgere og holder kontakten med våre medlemmer. I mange lokallag er mediearbeidet overlatt til kommunestyregruppa, men det er når kommunestyregruppa og lokallagsstyret samarbeider om mediearbeidet, vi får det beste resultatet.

Det er ingenting i veien for at lokallagsstyret er de som løfter politiske debatter eller fremmer Senterpartiets politiske syn i lokalpressen. Men dette må selvsagt skje i samarbeid med kommunestyregruppa. Lokallagsstyret kan også skape oppmerksomhet om lokalpartiet ved å bruke media for å reklamere for arrangementer, møter osv.

Skal vi nå folk, må vi finne gode møtesteder og arenaer. Da må vi også tenke gjennom hvor vi skal sette inn, og bruke kreftene på best mulig måte. Vi skal tenke gjennom hvilke budskap som er viktige for oss lokalt, og hvordan vi vil fronte de sakene vi er opptatt av i vårt lokalsamfunn. Da må vi også vurdere hvilke virkemidler som kan fungere best til akkurat den saken: tar vi kontakt med en journalist, eller skriver vi leserbrev eller kommentar direkte i lokalavisen? Er dette en sak for radio eller TV? Egner saken seg best for sosiale medier?

Noen nyttige tips når vi jobber med mediene:

- Ingen sak er for liten: det koster lite å skrive en rask pressemelding om en sak og sende ut for å se om media henger seg på. Ha gjerne en eksklusiv sak, og sørg for å finne det rette mediet
- Godt forhold til journalisten: sørg for å snakke ofte med journalisten og tipse dem om aktuelle saker. Ring gjerne en journalist du kjenner. Legg inn tel.nr. til journalisten på mobiltelefonen din.
- Vær hyggelig. Får du journalisten til å le, er du nesten i mål.
- Formuler en god pressemelding på forhånd som du kan sende journalisten rett etter samtalen.
- Husk sitatsjekk.

Flere tips til godt mediearbeid, se studieheftet «Tradisjonelle medier – nye arbeidsmåter», se www.senterpartiskolen.no

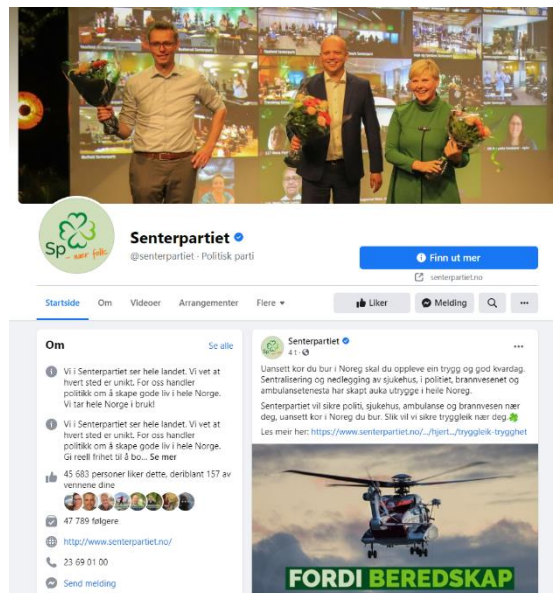
Sosiale medier og nettsider

Hvert lokallag har egne nettsider i regi av Senterpartiet sentralt, og dette betyr at kontaktopplysninger for lokallaget, oversikt over tillitsvalgte og folkevalgte blir oppdatert automatisk. Lokallag som ønsker det, kan oppdatere egne nettsider etter avtale med fylkeskontoret.

Lokallaget bør være til stede på sosiale medier, gjerne gjennom egen Facebook-side. Veldig mange nordmenn bruker Facebook og andre sosiale medier hver dag. I sosiale medier er det lett å spre nyheter til medlemmer og andre. På Facebook kan vi også kommunisere med velgerne, legge ut bilder og opprette åpne arrangementer som vi ønsker oppmerksomhet rundt. På sosiale medier har vi mulighet til å nå ut uten media, utdype og forklare saker og standpunkter – og til å vise flere, og gode sider av oss selv.

Strategisk politisk kommunikasjon handler om å vinne velgere, og sosiale medier er en viktig del av denne strategien. Samtidig vinnes ikke valg på Facebook og i andre sosiale medier. «Likes» er heller ikke det samme som en stemme, men i partiets samlede helhetsinntrykk spiller sosiale medier en rolle for hvordan velgere oppfatter partiet. Som representanter for Senterpartiet må vi være bevisst på hvordan vi fremstår, også i sosiale medier. Vi må huske at det ikke er mulig å være helt privat på internett. Det som blir skrevet blir lagret og kan søkes opp i lang tid etterpå. Tradisjonelle medier fanger i stor grad opp det som skjer i sosiale medier svært raskt, og uheldige uttalelser kan også gå utover partiet og partiets arbeid. Derfor omfatter Senterpartiets etiske retningslinjer også bruk av sosiale medier: *Sosiale medier er først og fremst en mulighet, men uvettig bruk kan føre til stor negativ oppmerksomhet, både for den enkelte og for partiet. Tillitsvalgte, folkevalgte og ansatte skal ha partiets beste for øye også når de henvender seg via sosiale medier. Man bør tilstrebe samme aktsomhet i omtale av personer og politikk gjennom sosiale medier som man ville gjort ansikt til ansikt eller i et debattinnlegg i aviser.*

Her finner du Senterpartiets Facebook-side: www.facebook.com/senterpartiet. Senterpartiets Studieforbund har også gitt ut et studiehefte om bruk av sosiale medier, se www.senterpartiskolen.no

Senterpartiets grafiske profil

Kløverlogoen er partiets ansikt utad, enten det gjelder hovedorganisasjon, fylkeslag eller lokallag. Det er alltid Senterpartiets gjeldende logo og grafiske profil som skal brukes. Husk også å bruke riktig forkortelse: Sp, og **ikke SP**.

Logo og profil ble sist endret i 2013, og design og profilprogram fikk en oppfriskning i 2020. **Gammel logo og profil skal ikke brukes.** Se [Senterpartiets profilportal](#) for riktig bruk av logo, design og farger. Se også [Senterpartiets profilplakat og profilhåndbok](#).

Det er viktig at vi framstår helhetlig, og at alle organisasjonsledd bruker logo og profil på riktig måte. Senterpartiet skal være synlig – *men* med riktig logo og profil.

Kontaktinformasjon og nyttige lenker

Senterpartiets nettside www.senterpartiet.no

Her ligger all nødvendig kontaktperson til ansatte, fylkeslag og lokallag. Her er det også oppdatert informasjon om Senterpartiets politikk, valgprogram, vedtekter, retningslinjer også videre.

Senterpartiets Studieforbund/Senterpartiskolen www.senterpartiskolen.no inneholder informasjon om kurs- og skoleringstilbud både innen politikk og organisasjon. Alt studiemateriell kan lastes gratis fra siden.

Senterungdommen www.senterungdommen.no

Senterkvinnene www.senterkvinnene.no

10. Tillegg

Mal for reglement for kommunestyregruppa/fylkestingsgruppa

Vedtatt av landsstyret i Senterpartiet oktober 2022

Reglement for kommunestyregruppa / fylkestingsgruppa

i kommune / fylke for perioden

Vedtatt

Tilpasses lokalt

1.0 INNLEDNING

Dette reglementet er, sammen med Senterpartiets vedtekter og Senterpartiets etiske retningslinjer, gjeldende for kommunestyregruppa / fylkestingsgruppa i Senterparti

Følgende dokumenter er styrende for gruppa:

- Senterpartiets vedtekter
- Senterpartiets etiske retningslinjer

(<https://www.senterpartiet.no/vedtekter-og-retningslinjer/vedtekter-og-retningslinjer>)

2.0 GRUPPA

..... Senterpartiets kommunestyregruppe / fylkestingsgruppe er sammensatt av de til enhver tid fungerende kommunestyremedlemmer / fylkestingsrepresentanter, totalt medlemmer med tale-, forslags- og stemmerett i alle saker som behandles av gruppa.

For perioden består kommunestyregruppa / fylkestingsgruppa av følgende personer:

I tillegg til kommunestyrerepresentanter / fylkestingsrepresentanter innkalles medlemmer i andre kommunale / fylkeskommunale styrer, råd og utvalg, vararepresentanter til kommunestyret / fylkestinget - samt lokallags- / fylkesleder. Disse møter med tale- og forslagsrett. Medlemmer i lokallaget har tale- og forslagsrett på gruppemøtene i kommunestyregruppa (dette gjelder ikke for møtene i fylkestingsgruppa).

3.0 GRUPPESTYRET

Kommunestyregruppa / Fylkestingsgruppa skal konstituere seg med gruppeleder, gruppenestleder og ett gruppestyremedlem.

For perioden har gruppestyret følgende sammensetning:

- Gruppeleder
- Nestleder
- Medlem

Ordfører/varaordfører er observatør i gruppestyre.

Gruppeleder kan innkalle andre medlemmer av kommunestyre- / fylkestinget til møte i gruppestyret dersom saklista tilsier det.

Gruppeleder representerer kommunestyregruppa i lokallagsstyre og på Senterpartiets fylkesårsmøte, med gruppas nestleder som vararepresentant. (Sistnevnte er avhengig av vedtektsendring, jfr. utvalgets forslag til endring)

Tilsvarende representerer gruppeleder i fylkestinget gruppa i fylkestyret og på Senterpartiets Landsmøtet – med gruppas nestleder som vararepresentant. (Sistnevnte er avhengig av vedtektsendring, jfr. utvalgets forslag til endring)

4.0 FRAKSJONER OG FRAKSJONSLEDERE

Der hvor Senterpartiets gruppa har flere medlemmer i et hovedutvalg / komite skal det velges en fraksjonsleder i hovedutvalg / komite:

For perioden velges følgende fraksjonsledere:

-
-
-

Fraksjonslederne har bl.a. følgende oppgaver i fraksjonen:

- Sørge for at fraksjonen drøfter sakene i forkant av alle møter
- Orienterer resten av gruppa om arbeidet i fraksjonen
- Melde inn til gruppestyret aktuelle saker fra fraksjonen / utvalget til behandling i gruppemøtet
- Legge fram utvalgets saker på gruppemøtet
- Ha kontakt med samarbeidspartiernes utvalgsmedlemmer i forkant av utvalgsmøtene.

I lokallag hvor det er aktuelt med fraksjonsledere har de ulike styrer, råd og utvalg følgende sammensetning:

- Formannskapsfraksjonen er sammensatt av de faste medlemmene og 1.vararepr i formannskapet
- Hovedutvalgsfraksjonen er sammensatt av de faste medlemmene i utvalget, samt 1. vara til det samme organet.
- Fraksjonsleder har fullmakt til å kalle inn andre til fraksjonsmøte.

5.0 MØTER I KOMMUNE- / FYLKESITNGSGRUPPA

Gruppemøter avholdes i forkant av ordinære «møterunder» i kommunens / fylkeskommunens styrer / råd og utvalg. Videre avholdes det møter i gruppa når gruppeleder bestemmer det, eller minst tre av gruppas faste medlemmer ber om det.

Det vedtas halvårige møteplaner for gruppa.

Gruppemøtene i kommunestyregruppa er åpen for medlemmer

Alle medlemmer i kommunestyre-/fylkestingsgruppa kan melde inn saker til saklista til gruppemøta Sakene sendes gruppeleder.

Om det skulle være behov for gruppemøter mens kommunestyret/fylkestinget er satt, skal dette fremmes gjennom gruppeleder.

Gruppa skal/bør, både i forkant og i etterkant av kommunestyre- /fylkestingets møter ha et kort møte. Dette skal bidra til at alle gruppas medlemmer skal føle seg trygge på sakene i forkant og ivaretas i etterkant.

Gruppeleder er ansvarlig for å fordele saker til gruppemedlemmene i forkant av kommunestyremøtene.

Det bør skrives referat fra gruppemøtene hvor det kommer fram hvilke saker som er diskutert og med en kort oppsummering av konklusjoner i saker hvor gruppa er uenige i innstillingen.

Ordinære gruppemøte avholdes i utgangspunktet (møtelokale) pådager med tidsramme fra kl. til kl.

Gruppeleder har fullmakt til å bestemme andre møtested og andre tidspunkt for gruppemøtene.

Medlemmer som i utgangspunktet er valgt inn i kommunestyret/fylkestinget fra andre partier, men som i løpet av perioden melder overgang til Senterpartiet kan, etter godkjenning av gruppestyret, tiltre gruppa som fullverdig medlem.

Karantetid?

Representanter som erklærer seg som uavhengige skal ikke delta på gruppemøter i Senterpartiet.

6.0 MØTER I GRUPPESTYRET

Det avholdes møte i gruppestyret når gruppeleder eller de to faste medlemmene i gruppestyret ber om det.

Møtene i gruppestyret skal holdes for lukkede dører.

Det skal skrives referat fra møtene i gruppestyret med en oversikt over saker som har vært diskutert.

7.0 HABILITET

Habilitetsregler som gjelder for offentlige styrer, råd og utvalg er også gjeldende for medlemmer i kommunestyre- / fylkestingsgruppa.

Det er det enkelte medlem som plikter å ta opp spørsmål knyttet til sin egen habilitet. Dersom det er tvil om vedkommende er habil skal gruppa avgjøre dette med vanlig flertall.

8.0 AVSTEMNINGER I FOLKEVALGTE FORA

Vedtak og konklusjoner i gruppa, eller fraksjonen er rådgivende for det enkelte gruppemedlem.

Det skal tungtveiende grunner til for å gå imot vedtak / konklusjoner i gruppa, gruppestyret eller fraksjonene ved avstemning i folkevalgte organer.

De av representantene som ønsker å stemme imot flertallet skal informere om dette på gruppemøte. Dersom en har forfall på gruppemøte der saken er oppe til drøfting, og likevel ønsker og stemme for et annet standpunkt, skal gruppeleder / fraksjonsleder orienteres om dette i forkant av møtet.

De som representerer mindretallet i gruppa har, etter avtale med gruppeleder / fraksjonsleder, anledning til å framføre sitt syn / gi en stemmeforklaring i folkevalgte organer. Dette skal gjøres på en måte der en ikke går til «politisk angrep» på egne partifeller.

I saker som gjelder personvalg, der Sp-medlemmer er kandidater, er alle i gruppa forpliktet til å stemme for det flertallet har bestemmer.

9.0 MEDIARBEID

Kommunestyregruppa har som målsetting å være synlige i media. Mediestrategi bør være tema på alle ordinære gruppemøter.

Gruppemedlemmene oppfordres til å være aktive på sosiale media i sitt arbeid som folkevalgt i Senterpartiet.

Senterpartiets etiske retningslinjer skal følges.

10.0 STUDIEARBEID

Arbeidet i gruppa skal registreres som studiearbeid i Senterpartiets Studieforbund. Gruppeleder er ansvarlig for at dette blir gjennomført. Studieplanen «Politisk arbeid» legges til grunn for dette arbeidet.

11.0 SAMARBEID MED ANDRE PARTI

.....
.....

Senterpartigruppa har som overordna målsetting å få til et best mulig samarbeid med alle partier i kommunestyret.

12.0 SOSIALISERINGSAKTIVITETER

Det er en målsetting at en minst to ganger i året skal ha en sosial samling i gruppa.

13.0 ENDRING AV REGLEMENTET

Eventuelle forslag om å endre dette reglementet skal fremmes gjennom gruppeleder. Forslaget skal deretter legges fram til diskusjon i kommunestyregruppa som gjør vedtak med alminnelig flertall.

14.0 AVSLUTNING

Medlemmer og observatører i kommunestyregruppa forplikter seg til å sette seg inn i dette reglementet og følge det. Gruppeleder er ansvarlig for å sende dette til alle medlemmer i kommunestyregruppa.

Senterpartiets etiske retningslinjer

[Senterpartiets etiske retningslinjer](#) sist revidert av landsstyret oktober 2022:

Allmenngyldige etiske verdier og normer som åpenhet, sannferdighet, ærlighet, pålitelighet, lojalitet, og at man skal behandle andre slik man selv ønsker å bli behandlet, ligger til grunn for Senterpartiets arbeid.

Politisk arbeid er basert på gjensidig tillit mellom velger og folkevalgte. Partiets representanter skal opptre slik at det aldri kan være tvil om at de både som tillitsvalgte, folkevalgte og ansatte etterstreber å leve opp til, og praktiserer, en høy etisk standard og utfører sine oppgaver med høy grad av integritet.

Senterpartiets etiske retningslinjer er ment å være generelle rettesnorer som igjen krever gjennomtenking og refleksjon av den enkelte folkevalgte, tillitsvalgte, medlemmer og ansatte. Bestemmelsene som er nedfelt er ikke uttømmende. Det er den enkelte og gruppers handlinger sammen som avgjør den etiske standarden i partiet. Det kreves god dømmekraft å sikre at alle handlinger og beslutninger er i samsvar med vår etiske standard.

Tillits- og folkevalgte har et selvstendig ansvar for å unngå situasjoner/relasjoner der det kan stilles spørsmål ved om hendelser kan oppfattes å være i strid med dette reglement.

Lederansvaret

Lederne i partiet, både tillitsvalgte, folkevalgte og ansatte, har et særlig ansvar for etisk standard og refleksjon og for å skape trygge møteplasser i partiet. For det første fordi lederne gjennom ord, handlinger og lederstil har stor innflytelse på kulturen og normene for adferd i organisasjonen. For det andre fordi lederne selv kan bli satt i situasjoner hvor valg og beslutninger krever etisk refleksjon og klokskap. For det tredje fordi det er ledernes ansvar å sørge for at hele organisasjonen er seg bevisst de etiske kravene som stilles i partiet, og at det umiddelbart blir tatt opp i organisasjonen dersom det skjer brudd på lover og regler, eller det utvikler seg en uheldig sedvane og kultur. Mange ser opp til og har stor respekt for mennesker med makt. Vær særlig bevisst på en ubalanse i maktforholdet i din omgang med andre. Ledere har et ekstra ansvar på arrangementer der ungdommer er til stede fordi man kan oppfattes som forbilde og skal opptre deretter.

Personlig ansvar

Hver enkelt plikter å gjøre seg kjent med de bestemmelser og instruksjoner som til enhver tid gjelder for tillitsvalgte, folkevalgte og ansatte i partiet, og har et personlig ansvar for å følge retningslinjene på beste måte. Dette gjelder også tidligere tillitsvalgte, folkevalgte og ansatte. Det påligger alle tillitsvalgte et spesielt ansvar for å forebygge, være på vakt mot uheldig opptreden og ta eventuelle saker på høyeste alvor. Arbeidsgiver har ansvar for å beskytte arbeidstakere som avdekker og rapporterer kritikkverdige forhold.

Diskriminering og trakassering

Senterpartiet aksepterer ingen form for trakassering, diskriminering eller annen utilbørlig adferd overfor personer du forholder deg til.

I Senterpartiet er det nulltoleranse for adferd som oppleves seksualisert krenkende og som ikke respekterer en annens integritet fysisk, følelsesmessig eller mentalt.

Tillitsvalgte som blir kontaktet om uønsket seksuell oppmerksomhet eller annen utilbørlig adferd må ta alle slike henvendelser alvorlig med nødvendig oppfølging av alle parter.

Det er trakassering når en person blir utsatt for uønskede negative handlinger, unnlatelser eller ytringer som virker eller har til formål å virke krenkende, skremmende, fiendtlig, nedverdiggende eller ydmykende. *

Seksuell trakassering er uønsket seksuell oppmerksomhet som har som formål eller virkning å være krenkende, skremmende, fiendtlig, nedverdiggende, ydmykende eller plagsom. *

Innunder seksuell trakassering ligger også uønsket seksuell oppmerksomhet i sosiale medier, spredning av nakenbilder eller annen distribusjon av bilder med seksuelt innhold, samt uønsket kontakt/seksuell oppmerksomhet via telefon og digitale kommunikasjonskanaler.

*Hentet fra arbeidsmiljøloven § 4-3 og likestillings- og diskrimineringsloven § 13.

Trakassering og seksuell trakassering kan også være straffbart etter straffelovens bestemmelser.

Varsling

Alle medlemmer, tillitsvalgte, folkevalgte og ansatte i Senterpartiet kan varsle. Varsler kan også mottas fra personer utenfor organisasjonen.

Varsling er å gå videre med mistanke eller visshet om kritikkverdige forhold til noen som kan gjøre noe med det. Med kritikkverdige forhold menes brudd på Senterpartiets vedtekter eller brudd med Senterpartiets etiske retningslinjer, samt tilfeller der dette også er brudd på norsk lov. Overtredelsen kan gjelde både personlig adferd, politisk eller organisatorisk overtramp. Ledende tillitsvalgte og ansatte pålegges et særskilt ansvar (intern varslingsplikt) for forhold de måtte bli kjent med i partiet.

Tematikken kan for eksempel være:

- Diskriminering og trakassering (herunder uønsket seksuell oppmerksomhet)
- Misbruk av rusmidler
- Integritet/inhabilitet
- Rolleforståelse
- Ivaretagelse av de yngste
- Økonomisk mislighold

Kritikkverdige forhold skal varsles om så tidlig som mulig. De impliserte og partiet er ikke tjent med at kritikkverdige forhold i organisasjonen holdes skjult. Hvem varsleren er skal håndteres fortrolig, med mindre varsler selv ønsker å bli gjort kjent. Varsler skal ha tilbakemelding om at varsel er mottatt og den videre håndtering så snart som mulig og senest innen 14 dager etter at varselet er fremsatt. Den som varsler skal ikke møte represalier eller gjengjeldelse for dette. Dersom den som varsler ikke selv er part i saken, skal vedkommende få bekreftelse når varselet er mottatt og tatt opp til behandling. Vedkommende har ikke krav på videre informasjon rundt håndteringen av varselet.

Varsling av kritikkverdige forhold

Som utgangspunkt må saker kunne varsles til nærmeste leder i det organ som er berørt. I tilfeller der det ikke er naturlig å varsle til nærmeste leder kan det varsles til generalsekretær. Det kan også varsles direkte til den ansatte som er utpekt som varslingsmottaker sentralt. For varslingsaker som gjelder senterungdommer skal det alltid varsles direkte til Senterungdommens generalsekretær. Saker som berører ansatte skal varsles til tillitsvalgt eller generalsekretær avhengig av situasjonen. Saker vedrørende arbeidsmiljø for eller blant ansatte kan varsles til arbeidsmiljøutvalget.

Spesielt ved varsling om seksuell trakassering

Som utgangspunkt må saker om seksuell trakassering også kunne varsles til nærmeste leder i det organ som er berørt. I tilfeller der det ikke er naturlig å varsle til nærmeste leder kan det varsles til generalsekretær. Det kan også varsles direkte til den ansatte som er utpekt som varslingsmottaker sentralt. Som hovedregel skal begge kjønn være representert som varslingsmottakere, men det er viktig at utpekt varselmottaker har HR-kompetanse. Senterpartiets generalsekretær har myndighet til å håndtere alle varsler om seksuell trakassering i Senterpartiet.

Kontaktinformasjon til varslingskontakter:

- Generalsekretær i Senterpartiet Knut M. Olsen, kmo@sp.no, 922 30 101
- Personal- og økonomirådgiver i Senterpartiet Emilie Hammer, eh@sp.no, 416 36 545

Oppfølging av varsler

Senterpartiets generalsekretær skal – uten opphold – informeres for håndtering, bistand eller konsultasjon dersom:

- Det er tvil om sak og håndtering.
- Varsleren ikke oppnår reaksjon.
- Saken forutsetter håndtering av offentlig tilsyn eller politi.
- Saken kan ha betydning utover i organisasjonen og offentligheten.

Senterpartiets generalsekretær skal alltid informeres om varsler i Senterungdommen. Alle konkrete meldinger om trakassering og seksuell trakassering skal tas alvorlig og føre til konkret handling. Dersom et medlem får opplysninger om trakassering, skal dette rapporteres til en ledende tillitsvalgt eller generalsekretær. Ved organisasjonens behov for bistand fra Senterpartiet sentralt, skal slik bistand ytes uten unødig opphold og senest innen 14 dager. Ved trakasseringsvarsler hvor informasjonen gis av andre enn den som opplever seg trakassert, må den som håndterer saken ta kontakt med den som opplever seg trakassert for å nedtegne all relevant informasjon om saken.

Senterpartiet skal i møte med varsler om trakassering ivareta begge parter på en god måte. Partiet skal legge til rette for at begge parter opplever å bli tatt på alvor. Både varslere og de(n) det varsles mot skal kunne ta med en person de(n) har tillit til, inn i møter og samtaler vedrørende varselet. Informasjon som gis i slike saker skal behandles fortrolig. Hensynet til enkeltmennesker, enten det er den fornærmede eller motparten, må stå i fokus (kontradiksjonsprinsippet). Dersom den fornærmede er under 18 år skal foreldre/foresatte delta på møtet. Motsetter den fornærmede seg dette og er over 16 år skal vedkommende ha med seg en annen myndig person til møtet. Ved behandlingen av saker om kritikkverdige forhold og seksuell trakassering skal saksbehandlingen dokumentere partiets håndtering og handlinger i saken. Det samme gjelder for Senterungdommen. Denne dokumentasjonen skal ved behov og på forespørsel overleveres politi/-påtalemyndighet. Dokumentasjonen skal håndteres i henhold til GDPR. Hovedregelen er at opplysningene skal slettes innen 5 år etter at saken er avsluttet.

Dersom den fornærmede er myndig skal generalsekretær anbefale at straffbare forhold anmeldes. Om ønskelig skal det gis nødvendig bistand ved slik anmeldelse. Generalsekretæren kan knytte til seg juridisk kompetanse ved behov. Hvis det foreligger mistanke om at det har skjedd lovbrudd bør man melde saken til politiet og/eller barnevernet så raskt som mulig. For personer under 16 år skal det meldes. Politianmeldelse skal aldri skje uten først å innhente synspunkt fra fornærmede/fornærmedes foresatte, med mindre disse er anklaget i saken. Fornærmede må få nødvendig hjelp til å fremstille egen versjon, og på eget grunnlag få hjelp til å anmelde saken. I noen tilfeller kan oppfølging av saker også bestå i å lede folk til relevant helsehjelp.

Politianmeldelser skal behandles konfidensielt. Retningslinjer gitt i forvaltningsloven om oppbevaring av taushetsbelagte opplysninger, arkivloven og personopplysningsloven skal følges. Det samme gjelder bekymringsmeldinger til barnevernet. Det er kun rettsvesenet som kan dømme i straffesaker. Ingen instans i partiet skal opptre som dommer for mulige lovbrudd.

Reaksjoner

En tillitsvalgt er en som har tillitt fra omgivelsene. En tillitsvalgt som bryter med partikultur og etiske retningslinjer, mister tillit. Det vil kunne bli lagt betydelig vekt på slike brudd ved eventuell renominasjon/gjenvalg. Ved brudd på etiske retningslinjer, kan Senterpartiet komme til å ta offentlig avstand fra adferden og handlingene, og oppfordre vedkommende til å vurdere sin stilling/posisjon.

Personer som utsetter andre for noen form for trakassering skal møtes med sanksjoner og partiet har sanksjonsmuligheter som:

- Muntlig advarsel (ikke konklusjon om, men en bekymring for brudd på retningslinjer).
- Skriftlig advarsel (ikke konklusjon om, men en bekymring for brudd på retningslinjer).
- Skriftlig irettesettelse (pga. konklusjon om brudd på etiske retningslinjer) som kan inkludere:
 - Utestengelse for en gitt periode (eks fra partiarrangementer med overnatting)
 - Ileggelse av forbud for en gitt periode (eks mot å nyte alkohol på partiarrangementer).
 - At vedkommende ikke får anledning til å påta seg tillits- eller folkevalgte verv for en periode.
 - At vedkommende må fratre sine tillitsverv.
- Suspensjon mens saken behandles
- Eksklusjon (jfr. partiets vedtekter § 5).
- Konsekvenser for ansettelsesforhold i Senterpartiet.

For eventuelt å kunne håndheve ilagte suspensjon eller reaksjoner, kan nødvendige organer motta informasjon om beslutningen om illeggelse av suspensjon eller reaksjon.

Interessekonflikter

Den som ønsker å stille som kandidat til valg for partiet plikter å være åpen overfor de organer som skal foreta innstilling og valg om forhold som kan medføre interessekonflikter.

Lobbyvirksomhet

Åpenhet og tilgjengelighet er sentrale positive kjennetegn ved det norske demokratiet. Det er viktig at politikere, uten at dette mistenkeliggjøres, har mulighet til å innhente informasjon på fritt grunnlag fra de kildene de selv måtte ønske, samt at de kan ha en direkte dialog med dem som faktisk berøres av de politiske beslutningene. Tillitsvalgte og ansatte i Senterpartiet plikter derfor å gjøre seg kjent med hvem og hvilke interesser de man møter i politiske sammenhenger representerer.

Gaver

Det er ikke tillatt for personer i egenskap av å være tillitsvalgt, folkevalgt eller ansatt i Senterpartiet å tilby eller ta imot gaver der dette kan påvirke beslutninger eller kan oppfattes slik, og under ingen omstendigheter i tilfeller der dette handler om annet enn symbolske verdier.

Sosiale medier

Sosiale medier er først og fremst en mulighet, men uvettig bruk kan føre til stor negativ oppmerksomhet, både for den enkelte og for partiet. Tillitsvalgte, folkevalgte og ansatte skal ha partiets beste for øye også når de henvender seg via sosiale medier. Man bør tilstrebe samme aktsomhet i omtale av personer og politikk gjennom sosiale medier som man ville gjort ansikt til ansikt eller i et debattinnlegg i aviser.

Oppfølging i organisasjonen

Etiske retningslinjer har ingen verdi uten at de viser seg i etisk handling når man står overfor et etisk dilemma. For å sikre høy etisk bevissthet legges følgende til grunn:

- Nytt sentralstyre, fylkesstyre og lokallagsstyre samt alle folkevalgte skal gjennomgå partiets etiske retningslinjer og den praksis som følges, men også reflektere over etiske dilemmaer. De skal også gjøre seg kjent med relevante lover, partiets vedtekter og øvrige retningslinjer.
- Nye ansatte skal få en innføring i relevante lover, partiets vedtekter og retningslinjer, og etisk praksis i organisasjonen

www.senterpartiet.no